

держав світу. Відповідно, залишається актуальним завдання розробки належного криміналістичного забезпечення вказаної діяльності, що стосується техніко-, тактико- та методико-криміналістичної складової.

Список використаних джерел

1. Шульга Н. В. Проведення процесуальних дій у режимі відеоконференції у кримінальному провадженні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2019. 209 с.

2. Другий додатковий протокол до Європейської конвенції про взаємну правову допомогу у кримінальних справах 1959 р. підпис. 8 лист. 2001 р. ; ратифіковано із заявами та застереженнями Законом № 3449-VI від 1 черв. 2011 р. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_518.

3. Інструкція про порядок роботи з технічними засобами відеозапису ходу і результатів процесуальних дій, проведених у режимі відеоконференції, під час судового засідання (кримінального провадження) : затверджена наказом Державної судової адміністрації України № 155 від 15 листоп. 2012 р. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0155750-12>.

4. Чорноус Ю. М. Криміналістичне забезпечення розслідування злочинів : монографія. Вінниця : Нілан-ЛТД, 2017. 492 с.

Шенітько Валерій Юрійович,

завідувач кафедри криміналістики

Національного юридичного університету

імені Ярослава Мудрого, доктор юридичних

наук, професор, академік Національної

академії правових наук України

ІСТОРИЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ВИНИКНЕННЯ ТА РОЗВИТКУ КРИМІНАЛІСТИКИ ЯК НАУКИ Й НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ В УКРАЇНІ

Виникнення криміналістики традиційно пов'язують з формуванням окремої «наукової дисципліни», «спеціального вчення» або «допоміжної науки» для судових слідчих, чинів жандармерії та поліції (Г. Гросс). Криміналістика – наука, виникнення якої обумовлено впровадженням досягнень природничих та технічних наук у практику протидії злочинності. Поряд із становленням криміналістики відбувалося й формування окремих наукових дисциплін – судової токсикології, судової фармакології, судової хімії, судової психології, судової психіатрії, судової медицини, судової бухгалтерії та ін.

Окремим напрямком розвитку криміналістики є розроблення засобів та методів збирання доказів, прийомів розслідування злочинів. Деякі засоби та прийоми криміналістичного напрямку були відображені у правових актах Київської Русі («Руській правді»). В українських землях використання криміналістичних знань відображено в Статутах Великого князівства Литовського. У Статуті Великого Князівства Литовського

1529 року вперше на рівні законодавства було закріплено, що спричинення побойів і поранень засвідчується віжем (арт. 2 р. 7). Віж – спеціально уповноважена на те особа. Віж – це офіційний свідок заявника для запису правових дій в урядові книги. У Статуті Великого Князівства Литовського 1588 року віж був перейменований на возного (арт. 2 р. 11). Він був зобов'язаний засвідчити наявність ран на тілі або смерть людини [6, с. 83]. Така діяльність відбувалась шляхом огляду тіла людини або трупа на місці їх виявлення. Проведення цих дій передбачало наявність у віжа (возного) деяких спеціальних (криміналістичних) знань.

Спроби формування криміналістики на території України були пов'язані з освітньою і науковою діяльністю представника Австро-Угорської школи криміналістів, засновника криміналістики Г. Гросса, який у 1898 р. відбуває до Університету м. Чернівці (нині – Чернівці, Україна), Буковина, Австро-Угорська імперія, де був призначеним ординарним професором кримінального права і деканом юридичного факультету. Роком раніше (1897 р.) конгрес Міжнародного союзу криміналістів, який відбувався у м. Лінц (Австро-Угорщина), рекомендував ввести викладання спеціального курсу з криміналістики під час навчання майбутніх юристів [9, с. 63, 64].

До реальних спроб викладання криміналістики в Україні має бути віднесено запровадження зарубіжного досвіду у вивченні цієї дисципліни професором О. Д. Кисельовим (юридичний факультет Імператорського Харківського університету) [4, с. 361]. З 1897 р. О. Д. Кисельов удостоївся дворічного зарубіжного відрядження з грошовим утриманням від університету і Міністерства народної освіти, а у 1899 р. – за власні кошти здійснює поїздку в Париж до Альфонса Бертільйона з метою вивчення методу ідентифікації [11]. У 1910 р. вперше в Російській імперії О. Д. Кисельов розпочинає читати курс криміналістики, який було внесено до навчальної програми за спільним із професором судової медицини Імператорського Харківського університету М. С. Бокаріусом клопотанням [10, с. 159-161].

Формування в Україні судово-психологічного і тактичного напрямів в криміналістиці може бути віднесено до наукової та освітньої практики Л. Є. Владимірова в Імператорському Харківському університеті³, якого у 1872 р. було обрано професором по кафедрі кримінального права та судочинства цього університету. У 1892 р. Л. Є. Владиміров був затверджений у званні заслуженого професора [7, с. 32]. Його наукові інтереси мали достатньо широку амплітуду: дослідження механізму впливу кримінального закону на правосвідомість особистості, вивчення природи і ефективності суду присяжних, розробка

³ У відомій роботі «Краткий очерк истории Харьковского университета за первые сто лет его существования: (1805–1905)» відзначається, що «в Харькове по временам жизнь была ключём, происходил не только обмен товаров, но и обмен мыслей» [1, с. 2].

тактики ведення захисту з кримінальних справ, вивчення психологічних особливостей злочинців тощо [10, с. 67, 68].

Розвиток криміналістики нерозривно пов'язаний з ім'ям професора М. С. Бокаріуса. Його фундаментальні праці заклали засади формування і викладання предмета криміналістики в Україні [5, с. 315] та створення такого напрямку, як медична криміналістика. М. С. Бокаріус з 1905 р. викладає судову медицину на юридичному факультеті Імператорського Харківського університету, а також веде такі самостійні курси, як «Курс мікроскопічних і мікрохімічних досліджень речових доказів» для студентів 4 курсу (1909–1916 рр.), «Практичний курс техніки судово-медичних розтинів» зі студентами 4 та 5 курсів (1907–1909 рр.) [2, с. 170, 171].

У подальшому криміналістика як наука та університетська дисципліна успішно розвивається. З 1920 р. з часу заснування Інституту народного господарства (у подальшому – Харківський юридичний інститут, нині – Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого) розпочинається викладання предмета криміналістики в межах дисциплін судової медицини та кримінальної (криміналістичної) техніки. У цей період курс «Техніка розслідування злочинів» читається судовим медиком, відомим професором М. С. Бокаріусом. Його послідовник М. М. Бокаріус (молодший) пише, що «можна з повною підставою вважати М. С. (Миколу Сергійовича – курсив наш) засновником криміналістичного напрямку в судовій медицині, що отримало у подальші роки досить велике розповсюдження як у науковій, так й практичній роботі судових медиків. Цей напрямок червоною ниткою проходить у працях М. С., і завжди було в його практичній діяльності» [3, с. 144, 145].

Криміналістика в Україні формувалася за різними напрямками. В Україні криміналістика як наука та навчальна дисципліна має свою історію виникнення, становлення та розвитку. Криміналістика відноситься до наук кримінально-правового циклу, що динамічно розвиваються. На сьогодні простежуються певні тенденції у розвитку криміналістики, відбивається її роль для практики правозастосування.

Список використаних джерел

1. Багaley Д. П., Сумцов Н. Ф., Бузескул В. П. Краткий очерк истории Харьковского университета за первые сто лет его существования: (1805-1905). Москва: Книга по требованию, 2017. 360 с.
2. Бокариус Н. Н. Жизнь и деятельность Заслуженного профессора Николая Сергеевича Бокариус. *Криминалист первопечатный*. 2013. № 6. С. 163–171.
3. Бокариус Н. Н. Жизнь и деятельность Заслуженного профессора Николая Сергеевича Бокариус. *Криминалист первопечатный*. 2013. № 7. С. 135–148.
4. Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Т. 20: Криміналістика, судова експертиза, юридична психологія. Харків: Право, 2018. 952 с.

5. Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого. 1804-2009 / ред. кол. В. Я. Тацій, В. В. Сташис, А. П. Гетьман та ін. Харків: Право, 2009. 464 с.

6. Орехова Е. П. Становление и развитие судебной экспертизы. *Вопросы криминологии, криминалистики и судебной экспертизы*. 2017. № 2 (42). С. 83–90.

7. Професори Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого / ред. кол.: В. Я. Тацій (голова), В. В. Сташис, В. В. Комаров та ін. Харків: Право, 2014. 128 с.

8. Професори Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого / ред. кол.: В. Я. Тацій (голов. ред.) та ін. Харків: Кроссроуд, 2009. 144 с.

9. Шепитько В. Ю. Проблемы становления и развития криминалистики как университетской дисциплины. *Модели преподавания криминалистики: история и современность*: сб. науч. тр. Харьков: Апостиль, 2014. 228 с.

10. Энциклопедия криминалистики в лицах / под ред. В. Ю. Шепитько. Харьков: Апостиль, 2014. 400 с.

11. Конгресс криминалистов. Киселев Александр Дмитриевич. URL: www.crimcongress.com/tag/kiselev-a-d/.

Щербаковський Михайло Григорович,
завідувач кафедри кримінального процесу,
криміналістики та експертології
факультету № 6 Харківського Національного
університету внутрішніх справ, доктор
юридичних наук, професор

ПРОЄКТ ЗАКОНУ УКРАЇНИ «ПРО СУДОВО-ЕКСПЕРТНУ ДІЯЛЬНІСТЬ»

На сайті Міністерства юстиції України на публічне обговорення винесений Проект Закону України «Про судово-експертну діяльність» (далі – Проект) [1], розроблений на виконання Указу Президента України від 08.11.2019 № 837 «Про невідкладні заходи з проведення реформ та зміцнення держави». Вказаний Проект є не першим, але на відміну від попередніх достатньо повно розкриває сутність та особливості сучасної багатогранної судово-експертної діяльності.

Проект складається з восьми Розділів, які включають 62 статті, що визначають загальні принципи, правові засади та зміст державного регулювання судово-експертної діяльності; види суб'єктів судово-експертної діяльності; порядок професійної підготовки та присвоєння кваліфікації судового експерта, його права, обов'язки, відповідальність; засади самоврядування судових експертів; строки та види судових експертиз; фінансове забезпечення та міжнародне співробітництво в галузі судово-експертної діяльності та ін. При всьому позитивному значенні Проекту в цілому, він не позбавлений певних вад, а деякі